

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

2599

Printed in Turkey

ՏՕՆԱՅՈՅՑ

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՏՈՔԹԸՐ ԱԼՊԵՐԹ ԼՈՂԿԻ

ԳՈՐԾ Բ.

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱՅ

ՌՊԹԵՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

معاری نظارت جلیله سنک رخصتیله طبع اولمشدر

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ, ՎԻՄԱԳՐԱՏՈՒՆ Գ. ՊԱՆՏԱՏԵԱՆ

Սուրբան Համամ հասսկուի, քիւ 16

1891

52

5-76

52
L-76

Printed in Turkey

10

այց

ՏՕՆԱՅՈՅՑ

Printed in Turkey

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՏՈՔԹԸՐ ԱԼՊԵՐԹ ԼՈՆԿԻ

ԳՈՐԾ Բ.

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱՑ

ՌՈՊԵՐԹԵԱՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆԻ

معارف نظارت جلیله سنك رخصتیه طبع اولمشدر

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ, ՎԻՍԱԳՐԱՏՈՒՆ Գ. ՊԱՆՏԱՏԵԱՆ

Սուրբաճ Հարստի հասկի, քիւ 14

1891

2010

31162-4.2

2527

39

14300-58

2002

ՆԱԽԱԲԱՆ

Ճեմարսիւ զանազան դժուարութիւններ արգելք եղան մեզ, Ռուսերէան Վարժարանի հայ ուսանողացս, ըստ կարելոյն շուտով հրատարակելու՝ մեր նպատակին եւ խոսման համաձայն, երկրորդ գործ մը, ՇԱՐԺՄՈՒՆԻ ԵՐԿՆԱՅԻՆ ՄԱՐՄՆՈՅԷՆ վերջը :

Այլ եթէ յապաղեցանք մեր խոսման գործադրութեանը մէջ, սակայն չը մոռցանք զայն եւ մեր անգործօնութիւնը պէտք է վերագրել այն դժուարութեանց շղթաներուն, որոցմով ժամանակն եւ զարգացեալ մտաց յագուրդ տալու կարող մասեցից կամ հառից գրեթէ պակասութիւնը կաշկանդեցին մեր ձեռքեր :

Այդ կաշկանդումը ծանր եկաւ մեզ եւ վախճալով զի մի՛ գուցէ մեռելութեան աստիճան քմութեան մէջ իյնանք, որոշեցինք՝ գէթ այս անգամ, օտար հանճարի դիմել : Ինչպէս որ կը տեսնուի, մեր ներկայ հրատարակութիւնը՝ քարգմանածոյ տեսակ մ'է, գործ Տոքթոր Ալպէր Լոնկի, ուսուցիչ գիրութեանց ի Ռուսերէան Վարժարանի :

Այլ յուսալով թէ ամէն ողջամիտ հայ չը դատեր երկիր իւր քանակութենէն, այլ, որակութենէն, հետեւաբար կը նուիրենք զայս ՏՆԱՅՈՅՑ հայ ժողովրդեան ընթերցաւոր թայց աւելի ուսեալ մասին, երկին շահեկանութեան եւ օգտակարութեանը վրայ վստահ :

ՏՕՆԱՅՈՅՑ

Երբ այս գիշերուան⁽¹⁾ հառ ինձ յանձնարարուեցաւ պատրաստել, խորհեցայ, թէ յոյժ ի դէպ էր որ նիւթ բնօրէն ինձ Փետրուար 29-դ օրը, բացատրել թէ է՞ր այս տարույ Փետրուարն ունի 29 օր, մինչ անցեալ տարուանն ունէր միայն 28: Սոյն առթիւ պիտի ջանամ ձեզ ներկայել ըստ կարելոյն պարզ լեզուաւ զմանա այն ամենակարեւոր եւ էական իրողութեանց որք կապակցութիւն ունին ժամանակն հաշուելու գործոյն հետ: Զառաջիկան՝ իւրաքանչիւր ոք կը խորհի թէ ոչինչ այնքան հեշտ եւ դիւրին է քան ժամանակ հաշուելը, բայց յետ քննութեանց իսկ եւ իսկ պիտի համոզուի թէ արդարեւ դժուար գործ մ'է:

Եթէ խնդիրն լինէր պարզապէս հաշուել անցնող օրերը, այսինքն եթէ մեր օր հեղիւ 24 ժամ ըլլար, եւ օրն ալ ժամանակն հաշուելու մեր ամենաբարձր չափը, հաշուումը լոկ յիշողութեան վերաբերեալ գործ մը պիտի լինէր եւ պիտի չպահանջէր մասնաւոր աստղաբաշխական կամ չափագիտական հմտութիւն մը որ բաւական ըլլայ պահանջեալ հեղութեան բոլոր պայմանաց: Սակայն երբ մարդկային ընկերութիւնը զարգացաւ,

---

(1) Այս հառն փետր. 29 ին իստուած է. — *Իրան. Թարգմ.*

սօնից եւ յիշատակելի անձանց կամ դիպաց յաւերժացման կրկին նպատակաց համար, օրերէ եւ ամիսներէ բարձրագոյն հաշուոյ չափ մը հարկաւոր եղաւ, եւ խորագին միտքը գտաւ ի վեր յերկինս, արեւու տարեկան առերեւոյթ շաւղին մէջ: Օրուան մեծագոյն եւ նուազագոյն տեւողութիւնը, ընտանի համաստեղութեանց երեւնալը եւ աներեւոյթանալը կուտան տարւոյն չափը հաշուելու համար այն ժամանակամիջոցներ որք այնքան երկար են որ չեն կրնար դիւրաւ հաշուիլ աւուրբք եւ ամսով: Աստղաբաշխն իւր երկարագոյն ժամանակամիջոցներն, շրջաններն ունի: Բայց մարդկային կազմակերպեալ ընկերութեան համար օրը որ յառաջ կուգայ երկրին քաւալմամբն իւր առանցքին վրայ, ամիսը որ յառաջ կուգայ լուսնի քաւալմամբն երկրիս շուրջն, (քաւալում մը՝ որ այնքան շփեղ եւ ուշագրաւ եղանակաւ ի յայտ կուգայ նոր, լման եւ հին լուսնի երեւոյթներովն) եւ տարին եւս որ յառաջ կուգայ երկրին տարեկան քաւալմամբն արեւուն շուրջ իւր տարեկան եղանակաց հետեւական յաջորդութեամբ, բաւական են գործնական նպատակաց համար:

Երբ առիթ կ'ունենամք բարձրագոյն չափի մը երկար ժամանակամիջոց մը վերածելու փոքրագոյնի մը միութեանց, այսինքն տարիները ամիսներու եւ օրերու, կամ երբ ազգային եւ կրօնական դէպքի մը յիշատակութեան համար փափագելի կը լինի որ ամսոյն կամ շաբթուան

նոյն օրը ունենանք, կամ նոյն ամիսը պատահի նոյն *բնական* եղանակին կամ արեգակնային տարւոյն նոյն օրը, յայնժամ եւեթ քիւերը զմեզ դրժուարութեան մէջ կը ձգեն: Մեր պարզ հաշուափայտերէն ոչինչ կ'օգտիմք, եւ յայնժամ աստղաբաշխից, այն մասնագէտ ժամագործաց օգնութեանը կ'ապաստանիմք պարզելու մեզ խնդիրը, եւ որ լաւ եւս է ընելու այնպիսի փոփոխութիւններ որ անհրաժեշտ են մեզ մեր ժամանակը հաշուելու համար. սոքա, այլով բանիւ մեր ժամացոյցները պիտի դնեն այնպիսի շարժման մը մէջ որ զուգընթաց լինին Արարչին մեծ ժամացոյցին հետ որ յերկինս: Ի հակիրճ բան անհրաժեշտ է շինել ժամանակացոյց մը, օրացոյց մը կամ տօնացոյց մը որ զիրար հասկնամք, որպէս զի մեր ժամացոյցները նոյն ժամանակը պահեն, որպէս զի նշգրիւ կատարեմք այն առեւտրական եւ այլ պատահարութիւններ զորս կ'ստանձնեմք մեր ընկերական կենաց մէջ եւ յորս ժամանակը այնքան մեծ դեր կը կատարէ: Անհրաժեշտ է նաեւ մշտնջենաւորելու համար ազգային մեծ դիպաց յիշատակը եւ հայրենասիրական այն ոգին առանց որոյ ոչ մի ազգ կրնայ գոյութիւն ունենալ, գիտնալ թէ ե՞րբ այդ դէպքեր պատահած են: Անհրաժեշտ է նաեւ մեր կրօնական եւ հոգեւոր բնութիւնը մշակելու նպատակաւ պատշաճօրէն յիշատակել մեծ դէպքերն մարդոյն առ Արարչին ունեցած յարաբերութեան պատմութեան մէջ: Վերջապէս անհրաժեշտ է իմացական եւ բարոյական համայն

նպասակաց համար, եւ առանց այս չեմ կրնար շարունակել զուգորդեալ կենաց զբաղումներն եւ ոչ կրնամք պահել անցեալ դիպաց շարունակութիւնը:

Մի նառի, որպէս է ներկայ գրութիւնս, սահմանեալ միջոցը չներէր ինձ անցելոյն ընդհանուր պատմութիւնն ընել եւ մանրամասն նկարագրել տարբեր ազգաց մէջ գործածուած ժամանակ հաշուելու այլ եւ այլ կերպերն, որպիսիք են Զինական, Ասորական, եգիպտական, Եբրայական, Հնդկական, Արաբական, Յոյն եւ Հռովմայական ժամանակագրութիւնք: Այժմ գլխաւորաբար պիտի խօսիմ ժամանակի Հռովմական չափուն վրայ, զի ասկէ առած են բազմաթիւ Քրիստոնեայ ազգք մեր տօնացոյցին պատասխանող բառը (calendar):

Տօնացոյց (կամ calendar) անունը տրուած է քաղաքային կենաց նպասակաց յարմարեցուցած ժամանակի բաժանմանց, կը նշանակէ նաեւ ցուցակ մը կամ ցանկ այնպիսի բաժանմանց որք կը ցուցնեն կարգը որով եղանակք, ամիսք, տօնք եւ այլն միմիանց կը յաջորդեն տարւոյն մէջ: Իւր ստուգաբանութիւնը շատ հին Լատին բառէ մ'է (calare): Հին Հռովմայ ժամանակ սովորութիւն էր, որպէս մի քանի այլ հին ազգաց մէջ, որ Քահանայապետն կը հաւաքէր ժողովուրդն մէն մի ամսոյ առաջին օրը եւ ծանուցանէր այն օրերը որք ո՛ր եւ պատահաւ սուրբ պահելու էին. այսպէս ամսոց առաջին

աւուրք կոչուեցան աւուրք կոչման (Dies calendar) կամ աւուրք հաշման:

Առաջին կարգադրութիւնը որով ջանք մ'եղաւ այնպէս բաժնել տարին որ որոշեալ ժամանակամիջոցներ արեւուն քաւալումէն վերջ պարբերաբար գան՝ Հռոմուլոսի կ'ընծայուի աւանդութեամբ: Սոյն կարգադրութիւնը յոյժ բերի էր, բայց կը պատասխանէր ժամանակին պիտոյից: Հռոմուլոս դրաւ տարւոյն սկիզբը ի գարնան, իւր դարձը ունէր 10 ամիս կամ միայն 304 օր, ամիսներն էին Մարս, Ապրիլ, Մայիս, Յունիս, Քուինթիլիս (Quintilis), Սեքսթիլիս (Sextilis), Սեպտեմբեր, Հոկտեմբեր, Նոյեմբեր եւ Դեկտեմբեր: Խուն ինչ վերջ Նումա Պոմպիլիոս ցանկը լրացուց երկու ամիսներ եւս յաւելլով՝ Յունուար դրաւ տարւոյն սկիզբն, Փետրուար վերջը: 452 թուին նախ քան զՔրիստոս հրամանաւ Տասնապետաց (Decemvirs) այս Փետրուար ամիսը տարւոյն վերջէն առնուելով դրուեցաւ ճիշդ Յունուարէն վերջ. բայց այսու դժուարութիւնք չվերջացան, այլ սկսան միայն, որպէս պիտի տեսնեմք այժմ: Երբ Հռովմ դադրեցաւ հասարակապետական լինելէ, Քուինթիլիս ամսոյն անունը փոխուեցաւ Յուլիսի ի փառաբանս Յուլիոս Կեսարու եւ ապա Օգոստոս Կեսար ամիս մը իւր անունաբ կոչեց այնպէս որ Սեքսթիլիս փոխուեցաւ Օգոստոսի: Յայնմհետէ եւ այս, 12 ամիսներն հասած են մեզ անփոփոխ անունամբ եւ կարգաւ:

Համայն լուսաւորեալ աշխարհ երախտի պարսի առ Յուլիոս Կեսար նորա մի մեծ գործոյն համար, գործ մը որ պիտի մնայ ընդ երկար իւր Յիշատակարանի գիտողիական Պատերազմէն երկին մոռցուելէն վերջն իսկ: Ակնարկեալ գործն էր «Բարեփոխումն Տօնացուցին» յոր ձեռնարկեց իբր ամենամեծ Քահանայապետ իւր պաշտօնախնդրեան միջոցին:

Հռոմէական տարին կը բաղկանար 30 եւ 29 օր ունեցող 12 ամիսներէ, իւրաքանչիւրն փոփոխակի Լուսնի գուզընթացական (synodic) բաւական համապատասխանող եւ այսպէս ընդամենն ունէր 354 օր, բայց այս գոյգ թիւ մ'ըլլալով եւ ըստ որում անգոյգ թիւեր բախտի թիւեր կը նկատուէին օր մը եւս աւելցուեցաւ եւ այսպէս թիւը եղաւ 355: Ապա ըստ որում քաջայայտ էր, թէ այս տարին բոլորովին չէր համաձայնէր արեգակնային տարւոյն հետ, այլ ամսոյ մը գրեթէ $\frac{1}{3}$ ին չափ պակաս էր, Նումա հրամայեց ամիս մը ներմուծել երկու տարին անգամ մը որ բաղկանար փոփոխակի 22 եւ 23 օրերէ: Այս ամիս որ քահանայապետներէն կը կարգադրուէր, կոչուեցաւ Յաւելեաց (intercalary) ամիս: Հետեւեալիս էր սեանել, թէ սոյն ամսոյն ներմուծման համար որոշեալ տեղը ոչ թէ Փետրուարի վերջն էր որ զայն պարզապէս պիտի երկարէր, այլ յիշեալ ամսոյն 23րդ եւ 24րդ օրերուն մէջն էր: Այսպէս ամեն փոփոխ տարւոյ այս դժբախտ Փետրուարին ողնայարի սիւնը կը զատուէր 23րդ

եւ 24րդ կողերուն միջեւ, սպասելով առաջին տարին 22 օրերու, իսկ երկրորդին 23 օրերու ի միացումն իւր կողից եւ յամբողջացումն ամսոյն: Ստուգիւ ծնանիլ, ամուսնանալ, մուրհակներու պայմանաժամուն լրանալ կամ դատարանաց մէջ դատ ունենալ Փետրուար ամսոյ միջոցին մտահոգութիւն պատճառող դէպքեր էին յորժամ քան թէ այժմ այսպիսիք Փետրուարի 29 ին: Սակայն արժանի է յիշատակութեան այն, թէ այս շփոթիչ կարգադրութիւնը եթէ հաւատարմաբար եւ ճշդիւ ի գործ դրուէր, որպէս Նումայի դիտարարութիւնն էր, տարւոյն միջին երկարութիւնը բաւական ճիշդ պիտի լինէր պահելու ընդ երկար ամիսները համաձայն իրենց պատասխանող եղանակներուն հետ: Դիտելի է սակայն քահանայապետաց ի գործ դրած ազդեցութիւնը սոյն ամսոյն վրայ. սոքա երբեմն չարաչար կը գործադրէին իրենց վստահացուած իշխանութիւնը, Տօնացոյցը, դժբաղդաբար, քաղաքական եւ եկեղեցական մեքենայութեանց գործիք եղաւ: Երբեմն մասնաւոր հետամուտներու ընտրութիւնք փութացնելու կամ յապաղելու համար տօնացոյցը փոփոխութիւն կը կրէր Յաւելեաց ամսոյն օրերը քիչ մը երկարելով կամ կարճելով փափաքեալ նպատակին հասնելու համար: Եթէ ազդեցիկ անձ մը բացակայ լինէր եւ իւր ներկայութիւնն հրապարակային հանդիսի մը մէջ երկիւղ ներշնչէր, ժամանակի մասին այնպիսի կարգադրութիւն մը կ'ընէին որ ընտրութեան օրը նոյն

անձին մայրաքաղաքն հասնիլ անկարելի կ'ըլլար : Ժողովուրդն գրեթէ ոչինչ գիտէր Փետրուարի 29 կամ 52 օր ունենալուն տարբերութեան , որպէս եւ այժմ նոյն ամսոյն 28 կամ 29 օր ունենալուն նշանակութեան վրայ : Քահանայապետք խիստ քիչ հոգ կ'ընէին , եթէ նոյն իսկ գիտնային , թէ ո՛րքան ցաւալի շփոթութիւն կը պատճառէին հանրային յիշատակարանաց , բայց Յուլիոս Կեսարու ժամանակ Հռովմէական քաղաքացոց աւելի ուշիմ դասը արթնցաւ վերահասու լինելով սա իրողութեան , թէ իրենց տօնացոյցը չէր համապատասխաներ տարւոյն եղանակաց , իրենց քաղաքական ժամանակը երեք ամիս առաջ էր աստղաբաշխական ժամանակէն եւ զարուհի կուգար՝ երբ ըստ իրենց տօնացուցի ամառ ունենալու էին :

Նման մի մարդոյ , որ երբ իւր ժամացոյց կէս օր կը ցուցնէ մինչ արեւն այն ինչ կ'երեւի արեւելեան հորիզոնին վրայ , կ'եզրակացնէ , թէ ոչ թէ արեւն այլ իւր ժամացոյցը սխալ է , եւ կատարելապէս մաքրել եւ ուղղել կուտայ զայն , այսպէս Յուլիոս Կեսար ձեռնարկեց նորոգել եւ կանոնաւորել Հռովմէական Տօնացոյցը : Սա գովելի իմաստութեամբ չջանաց հին ժամանակացոյցը անձամբ նորոգել , այլ կոչեց յօգնութիւն հանճարաւոր մարդիկ , հաւաքեց ի միասին ամեն անոնք որք հմուտ էին աստղաբաշխութեան , եւ ի մասնաւորի Եգիպտացի մը Սոսիգեն անուանեալ որ մեծ համբաւ ունէր աստղաբաշխա-

կան գիտութեանն համար , խնդրեց ասոնցմէ զսնէ միջոց մը որով ակնարկեալ տարբերութիւնն ընդ մէջ տօնացուցի եւ բնական երեւութից ուղղութիւն եւ ապագայ սխալանաց առաջն առնուի :

Այս աստղաբաշխ , հնարագէտ խուփը գիտապէս եւ գործնականապէս խնդիրն ի նկատ առաւ , յանձնարարեց որ ունենամք 365 օրէ բաղկացեալ 3 տարի եւ թէ այս եռամեայ ժամանակին յաջորդէ 366 օրէ բաղկացեալ տարի մը : Այսու կարգադրութեամբ տարւոյն միջին երկարութիւնը կը լինէր 365 $\frac{1}{4}$ օր , յանձնարարեց նաեւ որ այս օրեր բաժնուին 12 ամսոց տարւոյ անգրգ , այսինքն 1 . 3 . 5 . 7 . 9 . 11 ամսոց իւրաքանչիւրին 31 , իսկ մնացեալ ամսոց 30 օր , ի բաց առեալ Փետրուար ամիսը որ երեք տարի 29 օր , իսկ չորրորդին 30 օր պիտի ունենար : Այս յոյժ բանաւոր եւ լաւ կարգաւորութիւն մ'էր բայց դրժբախտաբար , այնպէս պատահեցաւ որ Յուլիոս 31 օր կ'ունենար , մինչդեռ Օգոստոս որ Յուլիոսի կը յաջորդէր անմիջապէս՝ ունէր միայն 30 օր : Այսպէս Օգոստոս Կեսար առաջին պատեհութեամբ միջամտեց տարւոյ Օգոստոսի որպէս եւ Յուլիոսի 31 օր : Ուրիշ կէս մ'ալ զոր պարտիմ յիշել աստ , այն է թէ Յուլիոսեաց օրը որ մէն մի չորրորդ տարւոյ աւուրց թիւը 366ի պիտի ամբողջացնէր՝ ներմուծաւ Փետրուար 24րդ եւ 25րդ օրերուն մէջսեղ :

Արդէն հին Հռովմայեցոց օրեր եւ ամիսներ հաշուելու յոյժ հետաքրքրական եւ խառնակ կերպ

մ'ունենալուն ակնարկութիւն ըրած եմ: Յիրաւի գորչափ գիտեմ, չկայ ուրիշ օրինակ մը ո'ւնէ ժողովրդեան հին պատմութեան մէջ որ հիշող հետեւի Հռովմէական մասնաւոր կերպին: Հնախօսք կատարելապէս շփոթ են սոյն խնդրոյն մասին, թէ Հռովմայեցիք ո'ւնի առած են զայս կերպ: Հռովմայեցիք կը բաժնէին իրենց ամիսներն երեք մասերու, սոքա էին 1. *Ամսագլուխ* (calends) որ ամսոց առաջին աւուրքն էին, 2. *Իդոս* (Ides), ամսոց կիսուն մօտ եղող աւուրքն, եւ 3. *Նոնայք* (Nones), որ նախ քան զԻդոս իններորդ օրերն էին. Մարտ, Մայիս, Յուլիս եւ Հոկտեմբեր ամսոց 15րդ, իսկ միւս ամսոց 13րդ օրերն Իդոս էին. Իդոսին նախընթաց 8 աւուրք կը կոչուէին Ա. Բ. Գ... նախ քան զԻդոս: Հռովմէական ծերակոյտին ճիշտերը առ կայսրութեամբ Իդոսներուն եւ Ամսագլուխներուն կը գումարուէին բացառութեամբ Մարտին Իդոսին, որ Կեսարու մահուան տարեդարձն լինելով յայնմհետէ նկատուեցաւ իբր *սեւ օր* մը ի Տօնացոյցին: Նմանապէս Հռովմայեցոց հաշուելու մասնաւոր կերպին համեմատ, Փետրուարի 24րդ օրը զոր օրինակ պիտի կոչուէր 6րդ օր նախ քան զամսագլուխ Մարտի: Ապա երբ Յաւելեաց օրը Փետրուարի 24րդ եւ 25րդ օրերուն մէջ դուռեցաւ, վերջին օրը հաշուեցաւ նաեւ վեցերորդ օր եւ այսպէս օր մ'աւելի ունեցող *Յաւելեաց* կամ չորրորդ տարին կոչուեցաւ *երկվեց* (Bissextile) (Ծանօթ. Թ. Այս տարին մեր *Նահանջ տարի*

անուանածն է.) ըստ որում չորրորդ տարւոյն Յաւելեաց օրը կրկին անգամ հաշուած Մարտի Ամսագլխոյն վեցերորդ օրն էր: Հետաքրքրական իրողութիւն մ'է, թէ Անգղ. եկեղեցական տարին տակաւին Յաւելեաց օրը կը ներմուծէ Փետրուարի 24րդ եւ 25րդ աւուրք միջեւ:

Խօսիմք այժմ փոքր ինչ եւս Յուլիոս Կեսարու բարեփոխեալ Տօնացուցին գործածութեան եղանակին վրայ: Ինչպէս ըսի ի վերեւ հին Տօնացոյցը 3 ամսոց սխալ մ'ունէր, կրնամք խորհիլ թէ զայս ուղղելն դիւրին գործ մը չէր. Որոշուեցաւ համաձայնեցնել Հռովմէական 709 տարւոյ Յունուարի առաջին օրը՝ նախ քան զԲրիտանոս 45 բուին տարեգահային տարւոյ Յունուարի առաջին աւուր հետ. սակայն դժուարութիւն մը կար: Հռովմայ շինութեան 709 բուին Յունուարի առաջին օրը 67 օր առաջ էր հիշող ժամանակէն, ուրիշ բառով փոխան (նախ քան զԲրիտանոս 45 բուին) Յունուարի 1ին հետ համաձայնելու, նախ քան զԲ. 46 բուին Հոկտեմբերի 22րդ աւուր հետ կը համաձայնէր: Այս դժուարութեան առաջն առնուեցաւ ի միասին 67 օր ունեցող երկու ամիսներ ներմուծելով Հռովմայ շինութեան 708 բուականին Նոյեմբերի վերջին՝ եւ Դեկտեմբերի առաջին աւուրք միջեւ: Նոյն տարին պատահեցաւ որ հին կերպին համեմատ 23 օր ունեցող ամիսն արդէն աւելցուած էր Փետրուարի վրայ. ուրեմն Բ. 5. 708 բուին Հռովմէական տարին մարդկային պատմութեան մէջ յիշատակեալ ա-

մենէն երկար տարին է, զի կը պարունակէր 445 աւուրց (այսինքն $355 + 23 + 67 = 445$) արտակարգ թիւ մը: Սոյն տարին բարեփոխման ընդդիմադիրներէն կոչուեցաւ յանազանս «Տարի շփոթութեան», այլ Լասին պատմագիրն Մագվոպիոս (Macvobius) իրաւամբ կը դիտէ, թէ սոյն տարին յաւէս «Վերջին տարին շփոթութեան» պարտի կոչուիլ: Այսպէս նախ քան զՔս. 45 թուին Յունուար 1 հաստատուեցաւ Յուլիան համբաւաւոր Տօնացոյցը որ յետ բազում դարուց հաւելաւոր եղած դոյզն ինչ փոփոխմամբ դեռ կը գործածուի աշխարհի համայն Քրիստոնեայ երկրաց մէջ: Այս փոփոխութիւնն որ թէեւ դոյզն էր բաղդասմամբ ճիշդ ի վերեւ նկարագրելոյն հետ, հաւասարապէս անհրաժեշտ էր նշմարտութեան համար, եւ ըստ որում այս մասնաւորապէս մեզ կը վերաբերի այնու որ բազումք ի մէնջ հին եւ նոր Տօմարի կրկին թուականը կրող նամակներ կ'ընդունին եւ կը գրեն, պատշաճ է որ մի բիշ ուշադրութիւն տամք ճիշդ ժամանակ պահելու համար Տօնացոյցը կարգի դնելու խնդրոյն վերաբերեալ աստղաբաշխական սկզբանց:

Նախ քան զամենայն անհրաժեշտ է որոշակի հասկնալ թէ ի՞նչ կը նշանակեն օր եւ տարի բառերն:

Արեգակնային օրը միեւնոյն միջօրէականէն աւելուն երկու անգամ յաջորդաբար անցնելու համար պահանջեալ ժամանակն է: Արդ արեգակնային եւ աստղաբաշխական աւուրց հաւասար

երկարութիւն չունին երկու պատճառով. Ա. երկրին անհաւասար երագութիւնը իւր ոլորտին վրայ, որով արեւուն առերեւոյթ օրական շարժումը աւելի շատ է ի ձմեռան քան յամռան: Բ. խաւարմանց ծրին խոտորումը, որոյ պատճառ արեւուն առերեւոյթ օրական շարժումը ուղիղ ամբարձման մէջ (այսինքն կրկին հասարակածին մակարդակին մէջ) նուազ է գիշերահաւասարի քան արեւադարձի կէտերուն մէջ: Աստղաբաշխական օրն կ'սկսի ի միջօրէին եւ կը հաշուի 24 ժամ ցլաշորդ միջօրէն:

Աստղային օրը միեւնոյն աստղ երկու անգամ յաջորդաբար գազաբնակէտէն անցնելու ժամանակն է: Այս ժամանակի միջոցը, ցորչափ յայտնի է, ամենէն նախկին զննութիւններէ հետէ մնացած է ընդ միշտ հաստատուն եւ անփոփոխ: Կը բաժնուի 24 ժամուց, եւ ժամերն ալ վայրկեաններու եւ վայրկեանք երկվայրկեաններու եւ կը գործածուի բոլոր դիտարաններու մէջ:

Միջին արեգակնային կամ Քաղաքային օրը այն ժամանակն է, յորում երկիրը միջին թաւալում մը կ'ընէ, ենթադրելով որ սա կը շարժի իւր ոլորտին վրայ միջին արագութեամբ եւ կ'ընէ 365,2425 թաւալումներ միջին տարւոյ մը մէջ:

Արդ՝ այն կերպով կունենամք *Արեգակնային* եւ *Աստղային տարի*, կ'ունենամք զԱ. երբ երկրի շարժումը իւր ոլորտին վրայ կը հաշուի նոյն ոլորտին վրայ զտնուող կէտի մը — գիշերահաւասար կամ արեւադարձ — համեմատ. եւ զԲ. երբ

երկրի շարժումը կը նկատուի երկնից մէջ հաս-
տատուն կէտի մը համեմատ : Կը գործածուին նաեւ
սարւոյ այլ տեսակներ , բայց մեր նպատակէն
դուրս է սոցա վրայ խօսիլ :

Այս առթիւ ճիշդ գիշերահաւասարի սարւոյն
երկարութիւնը 365 օր , 5 ժամ , 48 վայրկեան
եւ 49,7 երկվայրկեան է (միջին արեգակնային
օրը 365,2422414 է) : Քաջայայտ է , թէ այս նուազ
է Յուլիան Տօնացոյցին սարիէն , որ օր մը յա-
ւելլով 4րդ սարւոյն աւուրց վրայ սարւոյն միջին
երկարութիւնը $365\frac{1}{4}$ օր կ'ըլլար : Տարբերութիւնն
է 11 վայրկեան եւ 10,3 երկվայրկեան , տարբե-
րութիւն մը որ թէ եւ փոքր , կ'ընէ ամբողջ օր
մը 120 ամաց կամ գրեթէ 3 օր 400 ամաց մէջ :
Սոյն համեմատութեամբ շուրջ 2400 ամաց մէջ
Յունուար ամիսը պիտի գայ ամառուան՝ եւ Յու-
նիս ձմեռուան կիսուն մէջ

Համայն Քրիստոնէից մէջ Ս . Զատկի միակերպ
սօնախմբութեան համար Նիկիոյ ճեանաւոր ժո-
ղովոյ յամի Տեառն 325 ըրած կարգադրութիւնը
ժամանակագրութեան մէջ այն հաստատուն կէտն
էր որ միշտ կը յիշեցնէր , թէ Տօնացոյցը ժամա-
նակ կը կորուսանէր եւ քաղաքային տարին արե-
գակնային տարիէն ետ կը մնար :

Այսպէս կը պատահէր որ ասիական եկեղեցիք
Ս . Զատիկն կը սօնախմբէին Հրէից հետ նոյն օրը ,
այսինքն սոցա Ա . ամսոյ Նիսանի 14րդ օրը :
Սոյն ամիսը զարնանային գիշերահաւասարէն
վերջ Նոր լուսնին կ'սկսէր : Որովհետեւ կը so-

նէին Ս . Զատիկն 14րդ օրը առանց շաբաթական
օրերուն նայելու , նոքա որք չէին փոքրօք այս
ընթացքէն եւ որք իրենց Զատիկը կը տօնէին յա-
ջորդ կիւրակէին , անուանեցին զառաջինն հեգ-
նօրէն *չորեքսասնեանի* (Anartodecimans) .
այնքան մեծ վիճաբանութիւն եղաւ որ խնդիրը
եկեղեցւոյ յիշեալ մեծ ժողովոյ առջեւ բերուեցաւ
ի քննութիւն եւ ի բարւոյ կարգադրութիւն :

Խնդիրը քննուեցաւ եւ լուծուեցաւ յոյժ բա-
նաւորապէս . ժողովը հրամայեց որ Ս . Զատկի
սօնախմբութիւնը կատարուի ամեն ուրեք միեւ-
նոյն օրը , ոչ թէ Հրէից Պատեֆին , այլ անոր յա-
ջորդող կիւրակէին : Ապա՝ որպէս զի ժամանակի
մասին այլ եւս խնդիր չյարուցուի հետեւեալ կա-
նոններն դրուեցան , այսինքն .

1. Մարտի 21րդ օրը պիտի նկատուի իբր զար-
նանային Գիշերահաւասար :

2. Լրացեալ լուսինը որ կը պատահի Մարտ
21ին կամ անկէ վերջ պիտի նկատուի Նիսանի
լրացեալ լուսինը :

3. Այդ լրացեալ լուսնի անմիջապէս յաջոր-
դող Տէրուական օրն Զատկի օր պիտի նկատուի :

4. Բայց եթէ լրացեալ լուսինը պատահի կիւ-
րակէ օր , Զատկի օրն պիտի լինի յաջորդ կիւ-
րակէն :

Ըստ վերոյգրեալ կանոնաց Նիկիոյ ժողովոյ Ս .
Զատկի տօնը պահելու ճիշդ ժամանակը որոշե-
լէն վերջ , Աղեփանդրիոյ Եպիսկոպոսը՝ (զի ե-
գեպատցիք ունէին դեռ համբաւ առաւելագոյն

հմտութեան յաստեղագիտութեան,) որկուեցաւ Հը-
ռովմայ Պապին եւ ժամանակին այլ Պատրիար-
քաց եւ անոնց միջոցաւ Չասկի աւուր վրայ տե-
ղեկութիւն տուեցաւ Մետրապոլիտաց եւ այլ հա-
մայն եպիսկոպոսաց. այսպէս սովորութիւն մը
եղաւ ժամանակ մը Չասկի օրուան վրայ տեղե-
կութիւն տալ, գործ մը որ օր ըստ օրէ սկսաւ ան-
պատեհ կամ դժուար նկատուիլ եւ ուսեալ մար-
դիկ սկսան շինել ցուցակներ գալու տարիներուն
Չասկի աւուր մասին պատահելիք բոլոր փոփո-
խութեանց կարգն եւ ընթացքն ցուցնելու հա-
մար: Միջոցը յորում Չասկիին կարելի է պա-
տահիլ, է Մարտի 22էն մինչ յԱպրիլ 25: Այս-
պէս այս ցուցակներուն նպատակն եղաւ ցուցը-
նել փոփոխութեանց ամբողջ շրջան մը որոյ հա-
մեմատ Չասկի եւ աստի կախումն ունեցող բոլոր
շարժական տօնի դարձեալ իրենց նախկին միեւ-
նոյն կարգն պիտի պահէին: Այս նպատակաւ՝
Լուսնի շրջանը գործածուեցաւ: Այս — գիւտ
Մետն անուանեալ մի Արեւնացոյ — 19 ամաց
շրջան մ'էր, որով Լուսնի դարձն ո' եւ է ժա-
մանակ կրնայ ցոյց տուիլ, ըստ որում 19 ամաց
ժամանակամիջոցին մէջ Լուսնին արեգակնային
տարւոյ եւ ամսոյ միեւնոյն օրերը միեւնոյն փո-
փոխութիւնները կը կրէ: Այս շրջանի մասին
Լուսնի տարին ցուցնող այս տարին կոչուեցաւ
ոսկեթիւ, — զի կը գրուէր տաճարներուն մէջ
ոսկետառիւք:

(Մանօք. Ո' եւ է տարւոյ ոսկեթիւը կը գտնուի

1 գումարելով տարւոյն վրայ եւ 19ով բաժնելով,
եթէ ոչինչ մնայ, 19 ոսկեթիւն է, եթէ մնա-
ցորդ մնայ, մնացորդն պիտի լինի ոսկեթիւն):

Շատ տարիներ եկեղեցւոյ Հարկ գործածեցին
այս ոսկեթիւն եւ կիրակագիրն Չասկի տօնին օրը
որոշելու համար, բայց ի վերջոյ տեսան թէ նոյն
բանը կը պատահէր դարձեալ, այսինքն, թէ տար-
բեր տեղերու մէջ տարբեր օրեր կը պահուէին:
Դեռ սխալ բան մը կենալու էր իրենց հաշուոյն
մէջ. ստոյգ էր, թէ լուսնի այս Մետնեան շր-
ջանը որ կը գործածէին օրերու մասին ուղիղ
էր, բայց ոչ կատարեալապէս ճիշդ, եւ մէն մի
19 ամաց միջոցի փոփոխումով կը պատահէին
գրեթէ ժամուկէս կանուխ: Բաց աստի 11 վայր-
կեաններն զորս իրենց Տօնացոյցը կը հաշուէր
ամեն տարի՝ սկսած էին արդէն վնաս գործել ի-
րենց հաշուոյն մէջ:

Արդ՝ քանզի Չասկին պիտի տօնախմբուէր կիւ-
րակէ օր, ուրիշ տարր մ'ալ ներմուծուելու էր
իրենց հաշիւներուն մէջ, այն է *շաքաթական*
*աւուր*ը կանոնաւոր յաջորդութիւնը պահել: Առ
այս՝ շրջան մը հաստատուեցաւ որ յաճախ կը
կոչուի *Շրջան Արեգական*, բայց որ աւելի պատ-
շաճօրէն պարտ էր կոչուիլ *Շրջանն Եօթներեկի*
կամ *Կիրակագիրի*: Սկզբունքը՝ որոյ վրայ այս
հիմնուեցաւ, այբուբենի առաջին եօթն գրերը
դնել էր հանդէպ տարւոյն առաջին եօթն աւուրը,
պէտք եղածին չափ կրկնելով զանոնք մինչեւ Դեկ-
տեմբեր 31: Այսպէս քանի որ տարին կը պարտ-

նակէ 52 շաբաթ, այս եղանակաւ Յունուարի առաջին կիրակէին հանդէպ դրուող գիրը պիտի լինէր հանդէպ տարւոյն մէն մի կիրակէին: Այս կիրակագիրն ընդհանրապէս Տէրունական Տառ կը կոչուի, ո՛ր եւ է դրուած բուականի մը շաբաթուան օրը պահելու դիրքին միջոց մը կը մատուցանէ:

(Տարւոյն բոլոյն վրայ գումարէ իւր $\frac{1}{4}$ ը, կոտորակները զանց ընելով եւ բաժնէ գումարը 7ով, ապա հանէ մնացածը 8է (կամ եթէ 0 է 1է) . եթէ բուականը 19րդ դարուն վերաբերի, հանէ 7է, եթէ բուականը 18րդ դարուն վերաբերի, հանէ 6է, եթէ բուականը 17րդ դարուն եւ ետ մինչեւ 1582ի վերաբերի, կամ եթէ մնացածը 6է աւելի է՝ հանէ 13է, եւ նախ քան զ1582 եղող բուականներուն համար հանէ 3է կամ 10է: Այս վերջին մնացորդը պիտի ցուցնէ՝ նոյն տարւոյն այբուբենին մէջ եղող Տէրունական Տառին տեղը, եւ որ նաեւ նոյն տարւոյն Յունուարի առաջին կիրակէին բուականն է . ասի կրնայ զտուիլ նաեւ դիրքաւ շաբաթուան օրը, որոյ վրայ յաջորդ ամիսը սկսած է):

Մեր միջոցը չներեր այժմ խօսիլ շրջաններու, տարեկան վերադիրներու եւ այլ օգտակար ցուցակներու վրայ, որով դիպաց բուականներն կըրնան հեղուիլ եւ տարբեր ժամանակագրութիւնք կրնան նոյնացուիլ ըստ ժամանակի: Ուստի յառաջ քանիմք Տօնացուցի պատմութիւնը:

Վերջապէս ի բուին 1582՝ Պապն Գրիգոր խընդիրը կրկին ձեռք առաւ լրջօրէն, եւ անգամ մ'ալ ուղղեց ժամացոյցին սխալներն: Նիկիոյ ժողովը Զատիկի տօնը կանոնաւորելու ժամանակ դիտած եւ արձանագրած էր, թէ նոյն տարւոյն (ի բուին Փրկչին 325) Գարնանային գիշերահաւասարը պատահած էր Մարտ ամսոյ 21ին . հետեւաբար Տօնացուցին սխալը (յընթացս 1257 ամաց) 1582ին յանգած էր 10 աւուրց, զի Գարնանային գիշերահաւասարը եկաւ 11ին փոխանակ 21ի: Գրիգոր Պապն ցայն վայր կուտակեալ սխալը ուղղելու համար հրամայեց որ նոյն տարւոյն Հոկտեմբերի 5րդ օրն հաշուի 15րդ օր . ապա սխալանաց կրկնուելուն առաջին առնելու եւ հաշիւը յապագային ուղիղ պահելու համար, հրամայեց որ հարիւրամեակք 1800, 1900 չհաշուեն իբր նահանջ տարիներ ի բաց առեալ 2000ով սկսող մէն մի չորեքհարիւրամեայ միջոցն: Այս կերպով տարբերութիւնը որ ըստ հին տարւոյ կը յանգէր 3 օրերու ամեն չորեքհարիւրամեայ միջոցին, այնքան նուազեցաւ որ այլ եւս չէր կրնար 3860 տարիէ նուազ ժամանակի մէջ 1 օրուան յանգիլ:

Տօնացուցին մէջ եղած այս փոփոխութիւնը, հակառակ այնու պատճառեալ հանրային դժուարութեան, անմիջապէս ընդունուեցաւ, ըստ որում եկեղեցւոյն նանչցուած պատէն կուգար, միաձայնութեամբ Սպանիոյ, Փորթուկալի եւ Իսպանիոյ մեծագոյն մասին մէջ: Գաղղիոյ մէջ այս

փոփոխութիւնը ընդունուեցաւ միայն նոյն տարւոյն Դեկտեմբեր ամսոյն մէջ 10րդ օրն 20րդ օր կոչելով: Հռովմէական Կաթոլիկ ընդհանրապէս ընդունեցին զայս եւ զարմանալի է, թէ ո՛րքան փութով տգիտ գիւղացւոց սնապաշտութիւնք գեղծ եկեղեցական դասէն քաջալերեալ՝ յարմարեցան իսկ եւ իսկ իրաց նոր վիճակին: Հրաշքներն որք կը գործուէին ի վաղուց միայն մասնաւոր օրերու մէջ, ընդհատ աղբիւրներ, սուրբ ջրհորներ եւն ոչինչ կորուսին իրենց զօրութենէն եւ իրենց յասկացեալ օրեր չփոխեցին: Սուրբ ձէնարօի արեան հեղուկացում ի Նափօլի, որ միշտ տեղի ունեցած էր Սեպտեմբերի 19ին, դարձեալ միեւնոյն օրը տեղի կ'ունենար: Միւս կողմանէ կրօնական հակառակութիւնք ի ժամանակին ա՛յնքան խիստ էին որ չէր սպասուեր, թէ Բողոքական ազգեր անմիջապէս ընդունէին այսպիսի աղբիւրէ մը բոլորով յոյժ կարեւոր այս փոփոխութիւնը: Կասկածելի կը համարէին ամեն ինչ որ Հռովմէն կուգար: Ի բուն 1700, երբ տարբերութիւնը ուրիշ օր մը աւելցուցած էր եւ անհրաժեշտ եղաւ փոխան 10ի 11 օր յաւելուլ, հաշիւը ուղղելու համար միայն Հոլանտիոյ, Գերմանիոյ եւ Չեխիցիոյ Բողոքականք տեղի տուին եւ որդեգրեցին Նոր Տօնացոյցը լոկ գիտական պատճառներով:

Գալով Անգղիոյ՝ արդէն 1585 բուն խնդիր եղաւ փառլամենթի մէջ ընդունիլ նոր Տօնարը, բայց այս առաջարկ Լորտերուն խորհրդարանի

առջեւ երկրորդ ընթերցումէ մ'անդին չանցաւ, ոչ մի պատճօնութիւն համարձակեցաւ պնդել այս մասին: Ի վերջոյ գրեթէ երկու դարեր սպասելէ եւ բուականներու շփոթութենէն յառաջ եկած մեծ անպատեհութենէ մը վերջ՝ 1751 բուն որոշուեցաւ որ Մեծին Բրիտանիոյ եւ Իռլանտիոյ մէջ Տօնարը Եւրոպիոյ ուրիշ երկրաց մէջ գործածելոյն հետ հաւասարեցուի: Դրուած օրէնքն էր, թէ Սեպտեմբեր 2, 1852 բուն վերջ 11 օր զանց պիտի ըլլուին եւ թէ յաջորդ օր փոխանակ Սեպտեմբեր 3 ըլլալու՝ պիտի լինէր 14:

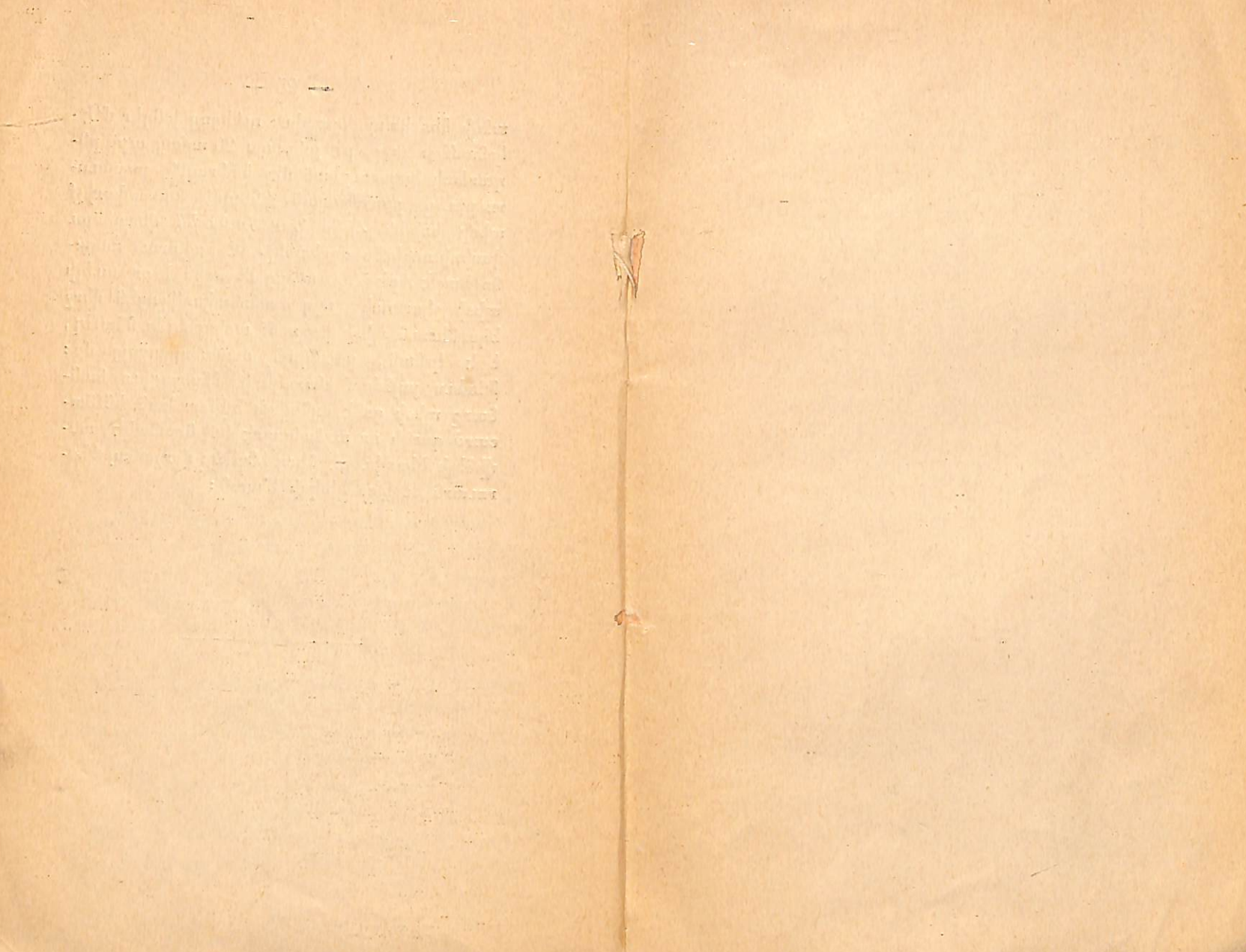
Անգղիոյ ժողովուրդը կառավարութեան գործերը քննադատելու իւր աւանդական իրաւանց համեմատ, Հռովմայ գահոյից հլու հպատակաց ցոյց տուածէն բոլորովին տարբեր ոգով ընդունեցաւ զայս փոփոխութիւն: Բնական երեւոյթք չը համապատասխանեցին ժամանակին. Մարտի դրեակը գտնուող հին կաղնին, որ կը բողբոջէր ի ծննդեան ի պատիւ Նորա որ ծնած էր ծննդեան օրը, կը դիտուէր խուռն ամբոխէ մը Նոր Տօնարին Դեկտեմբերի 25րդ օրը, բայց բողբոջներ չ'երեւցած՝ Հին Տօնարին համեմատ երեւցան այդ բողբոջներ: Այս այնքան եզրակացուցիչ էր իրենց, որպէս Ս. ձէնարօի դէպքն՝ Նափօլիի բնակչաց: Ընդհանրապէս ժողովուրդը կը նկատէր Նոր Տօնարը մուծանելու առաջարկը պատճօնելից կուսակցական մէկ խաղն խարդախութեամբ գողնալու խեղճ ժողովուրդէն 11 օր, գործ մը, որ «խեղճ մարդ մը իւր գարեջուրէն զրկելէ

աւելի գէշ էր» : Պատերուն վրայ հետեւեալն կրող քղեր փակցուեցան . «Ո՞ք գողցան օրերը . — Գոդէ՛րը , 11 օրերը ետ տուէ՛ք :» Հոկարք իւր նշանաւոր ծաղրանկարներէն միոյն մէջ կը ներկայացնէ պատկեր մը ուր անձ մը գետնին վրայ ինկած կը կոչէ . «օրերը ետ տո՛ւր :» Այս անտեղի դիմադարձութիւնը դադրեցաւ տակաւ եւ այժմ իւր պատմութիւնը կը զուարճացնէ զմեզ : Անտարակոյս Տգէտ ժողովրդեան մը աւելորդապաշտական նախապաշարմանց երկիւղին միջոցաւ էր , որ Ռուսական կառավարութիւնը չհամարձակեցաւ Նոր Տոմարը ընդունիլ նոյն ժամայն եւ ոչ ոք զարմանալու է ընդ այս . 1800 ի հարիւրամեակը Հին Տոնացուցին սխալին վրայ օր մը եւս աւելցուց եւ յայնմհետէ Ռուսք եւ սոցա հետ ամեն անոնք որք տակաւին Հին Տոնացուցին յարած են , իրենց ժամանակին վրայ 12 օր յաւելլու անպատեհութիւնն ունին երկնից մէջ արեւուն բնական ժամանակին հետ հաւասարեցնելու համար :

1900-րդ տարին պիտի աւելցնէ օր մ'ալ , կամ լաւ եւս է ըսել , այն ժամանակ Հին Տոնացուցը ուրիշ օր մ'ալ պիտի կորուսանէ՝ սխալը փոխան 12ի 13 օր լինելով եւ կը համարձակիմ գուշակել , թէ այդ ժամանակամիջոցն նշանաւոր պիտի լինի Հին Տոմարին կատարեալ անգործածութեամբն . ժամանակը շատ մօտ է , աշխարհ արագ կը շարժի , ժողովրդեան դատաւարակեալ դասը արդէն կը նանչնայ զայս իբր իրողութիւն մը , որ ոչ Հռովմայ պապերն եւ ոչ ուրիշ ո եւ է

անձի հետ կապակցութիւն ունեցող խնդիր մ'է . կրնամք յուսալ , թէ յընթացս 20 ամաց այդ ընդարձակ կայսրութեան մէջ հանրային լուսաւորութիւնը յառաջացած լինելով՝ կառավարիչք պիտի իշխեն Հիւնը Նոր Տոմարին վերածելու փոփոխութիւնը մուծանել . եւ ըստ որում ապահովեալ է , թէ 5000 ամաց միջոցին 1 օր աւելի պիտի չկորսուի , այդ ժամանակամիջոցէն վերջ եկողներուն պիտի քողումք աշխատել եւ հնարել , եթէ կրնան , լաւագոյն ժամանակացոյց մը : Թերեւս յայնժամ մարդկային հնարագիւտ հանարը պիտի գտնէ այնպիսի ելեւտական ինքնաշարժ գործի որ արձանագրէ եւ նշանակէ անվիճելի կերպիւ թէ ճիշդ է՞րք կը վերջանայ Փետրուարն եւ է՞րք կ'սկսի Մարտն :

2599

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0066318

12